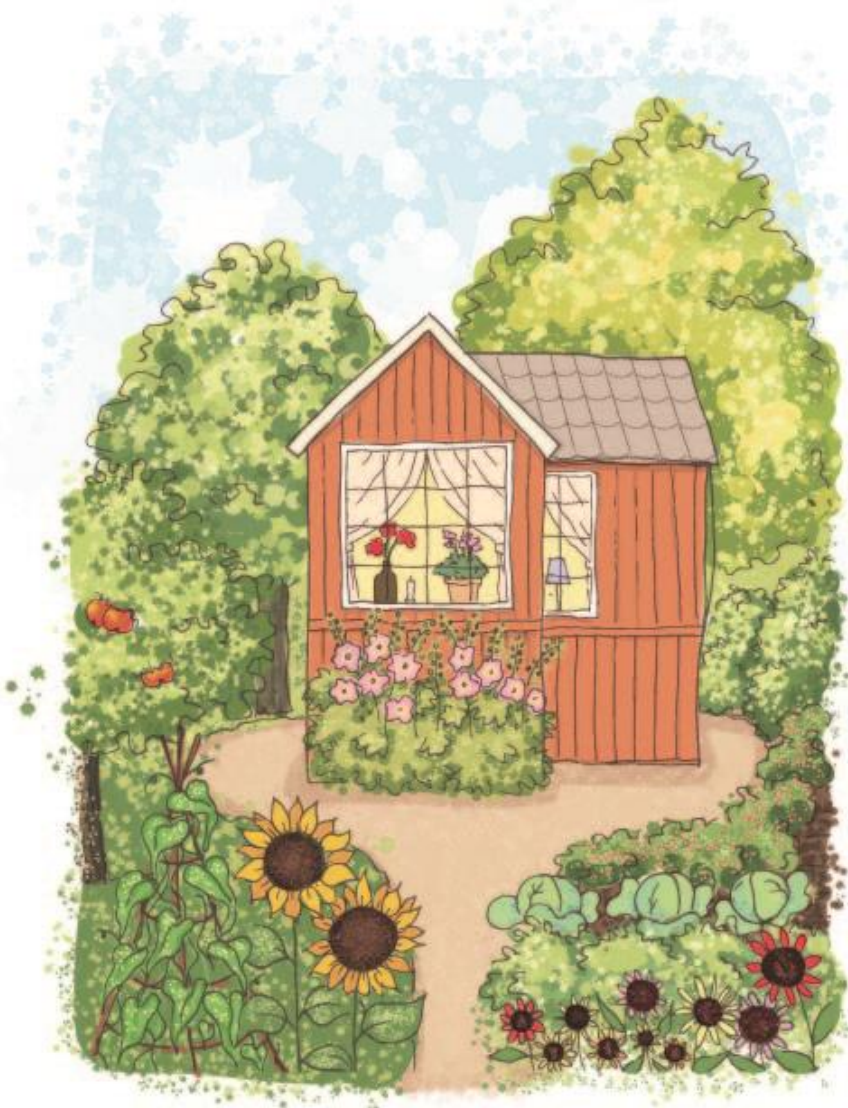

Koloniområdenas plats i staden

- hur deras värden beskrivs i plandokument
och planprogram

Emma Svensson

Självständigt arbete • 15 hp

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Landskapsarkitektprogrammet

Alnarp 2023

Koloniområdenas plats i staden: hur deras värden hanteras i plandokument och planprogram

The place of allotment gardens in the city: how their values are handled in planning documents and planning programs.

Emma Svensson

Handledare: Anna Jakobsson, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Karl Lövrje, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E

Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur

Kurskod: EX0845

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet

Kursansvarig inst.: Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2023

Omslagsbild: Emma Svensson

Upphovsrätt: Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.

Nyckelord: Koloniområde, koloniträdgård, kolonilott, översiktsplan, detaljplan, planprogram

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Sammanfattning

Koloniområdets plats i staden är inte självklar. De arrenderas och brukas av kolonister men ägs av kommuner, vilket gör att koloniområdena är sårbara. Sårbarheten beror på att städer idag är i ständig förändring och förtätning, vilket innebär att centrala koloniområden som förekommer på efterfrågad mark hotas av exploatering. Kolonirörelsen i Sverige har över 120 år på nacken och föddes ur industrialismens osunda städer och längtan till en grön oas. I dag är koloniområden därför ett kulturarv och ett biologiskt kulturarv som berättar om samhällets historia och ideal genom tiderna. Koloniområden är inte bara ett levande kulturarv utan även viktiga komponenter i städernas grönstruktur och innehåller många värden som bidrar till ekosystemtjänster, biologisk mångfald, odling, bättre hälsa och mötesplats. Syftet med studien är därför att undersöka koloniområdets plats i staden genom att först klarlägga koloniområdets värden förr och idag. Därefter förklaras vilka lagar som skyddar koloniområden i Sverige. Slutligen undersöks kommunerna Lund och Malmös planprogram och planprogram som berör koloniområden för att identifiera hur deras planprogram och planprogram värderar, skyddar och bevarar sina koloniområden. Resultatet av arbetet visar bland annat att Lund och Malmö idag värderar sina koloniområden på olika sätt, att det finns brist på värdebeskrivningar och dokumentation i kommunernas planprogram och att de lagar som finns inte är ett tillräckligt för att skydda koloniområden från att exploateras.

Nyckelord: Koloniområde, koloniträdgård, kolonilott, översiktsplan, detaljplan, planprogram

Abstract

The place of allotment gardens in the city is not obvious. They are leased and used by allotment gardeners but owned by municipalities, which makes the allotment areas vulnerable. The vulnerability is because cities today are in constant change and densification, which means that central allotment gardens that occur on in-demand land are threatened by exploitation. The allotment garden movement in Sweden is over 120 years old and was born out of the unhealthy cities of industrialism and the longing for a green oasis. Today, allotment gardens are therefore a cultural heritage and a biological cultural heritage that talks about society's history and ideals throughout the ages. Allotments are not only living cultural heritage but also important components of urban green structure and hold many values such as contributing to ecosystem services, biodiversity, cultivation, better health and meeting place. The purpose of the study is therefore to examine the place of the allotment gardens in the city by first clarifying the values of the allotment gardens in the past and today. Afterwards, it is explained which laws protect allotment gardens in Sweden. Finally, the municipalities of Lund and Malmö's planning documents and planning programs that concern settlement areas are examined to identify how their planning programs and planning documents value, protect and preserve their allotment areas. The results of the work show that, among other things, Lund and Malmö today value their allotment gardens in different ways, that there is a lack of value descriptions and documentation in the municipalities' planning programs and that the existing laws are not sufficient to protect allotment gardens from being exploited.

Keywords: allotment, allotment garden, comprehensive plan, detailed development plan, planning material

Innehållsförteckning

1. Inledning	6
1.1 Bakgrund.....	6
1.2 Syfte och frågeställningar	8
1.3 Metod och material	9
2. Koloniområdenas värden, i staden och i ett bredare perspektiv	11
2.1 Koloniområdenas ursprungliga värden och hur värdena har förändrats över tid ...	11
2.2 Koloniområdena och -trädgårdarna som kulturarv och biologiskt kulturarv.....	12
2.3 Koloniområdenas bidrag till ekosystemtjänster och biologisk mångfald.....	14
2.4 Odlingvärdet	15
2.5 Bidrag till bättre hälsa och rekreation	15
2.6 Koloniområden som mötesplats.....	15
2.7 Framtida värden: Koloniträdgårdsförbundets strategi 2022–2027	16
3. Skydd för koloniområden	17
3.1 Kulturmiljölagen.....	17
3.2 Miljöbalken	18
3.3 Trädgårdars lagskydd: Hur fungerar det i praktiken?	18
3.4 Plan- och bygglagen	19
4. Koloniområdenas värden och skydd i kommunala plandokument och planprogram	20
4.1 Plandokument för Lund.....	20
4.1.1 Översiktsplan för Lunds kommun	20
4.1.2 Fördjupad översiktsplan Lunds stad	20
4.1.3 Bevaringsprogram	20
4.1.4 Sammanfattning av Lund Kommuns kulturmiljöprogram.....	21
4.1.5 Grönprogram Lund	21
4.1.6 Program för urban odling	22
4.1.7 Regler och miljöpolicy för koloniområden i Lund	23
4.2 Plandokument för Malmö	23
4.2.1 Översiktsplan för Malmö stad	23
4.2.2 Fördjupad översiktsplan för södra Kirseberg och Östervärn	24
4.2.3 Malmö stads grönplan	24
4.2.4 Plan för Malmös gröna och blå miljöer	25

4.2.5	Fördjupningsdokument till Malmö stads översiktsplan: Ekosystemtjänster	25
4.2.6	Kulturmiljöprogram för Malmö-Limhamn	25
4.2.7	Naturvårdsplan för Malmö	25
4.2.8	Skötselregler för koloniområden i Malmö	25
4.3	Exempel på detaljplaner för koloniområden i Lund och Malmö	26
4.3.1	Detaljplan för fastigheten VÄSTER 3:14 (koloniområde Haga och S:t Månslyckan) Lund	26
4.3.2	Detaljplan för Östra Fäladen- och Galjevången i Lunds stad, (koloniområdena Öster 1 och 2)	26
4.3.3	Detaljplan för koloniområdet Zenith i Malmö	26
4.3.4	Detaljplan för koloniområdet Lundavägen i Malmö	26
5.	Diskussion, reflektion och slutsatser	27
5.1	Koloniområdenas värden förr jämfört med nu	27
5.2	Koloniområdenas värden i plandokument omsatta till olika skydd	28
5.3	Koloniområdenas plats i staden	31
5.4	Metoddiskussion	32
6.	Avslutande kommentarer och fortsatt forskning	33
	Referenser	34

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Sveriges första koloniträdgårdar anlades i Landskrona år 1888 (Flinck, 1994, sid. 250). Den svenska kolonirörelsen föddes vid sekelskiftet 1900 och inspirationen kom från Danmark och Tyskland (Koloniträdgårdsföreningen, u.å.). Anna Lindhagen var en av de som tog med sig koloniträdgårdsrörelsen till Sverige (ibid) och koloniområden anlades i många svenska städer. Många av de koloniträdgårdar som finns idag har därmed en lång odlingstradition och historia bakom sig. I och med starten på industrialismen i Sverige under andra halvan av 1800-talet kom antalet invånare i Malmö att öka markant, medan antalet bostäder inte ökade, vilket ledde till trångboddhet och osunda livsförhållanden (Andersson, 1981, sid. 56). I skriften *Malmö förskönings- och planteringsförening 100 år* (1981, sid. 56) menar Helge Andersson att den trångbodda stadsbefolkningen alltid har haft längtan efter frisk luft, ljus och en egen liten trädgård och att kolonilotterna blev en lösning på det.

Behovet av rekreation och längtan till fritid var startskottet för kolonirörelsen menar Helge Andersson (1981, sid. 56). Intentionen med koloniträdgårdarna i Sverige var främst att de fattigaste i samhället skulle få möjligheten att odla mat till hushållet, men också för att vistas i solen och få frisk luft skriver trädgårdshistoriken och etnologen Maria Flinck i boken *Tusen år i trädgården* (1994, sid. 250). Marken som koloniträdgårdsföreningarna använde arrenderades oftast av staden på olika långa kontrakt, vissa bara på ettårskontrakt (Flinck, 1994). Koloniområden blev aldrig stadsplanlagda, vilket gjorde att de fick rivas eller flytta till en annan plats i staden när staden expanderade (Flinck, 1994). Flinck berättar att detta var stora nederlag för kolonisterna då hårt arbete låg bakom att få marken odlingsbar (1994). När de första koloniträdgårdar anlades var det oftast i utkanten av städerna i Sverige, men i takt med att de expanderade fick koloniområdena (de som inte flyttades) alltmer centrala lägen i städerna (Bergquist, 1996, sid. 40). Detta innebar att äldre koloniområden blev en del av den vidgade stadsbildningen (ibid).

I dagsläget är förtätning av städer ett sätt att minska behovet av att ta värdefull jordbruks- och skogsmark i städernas utkant i anspråk, men konsekvensen av detta är att man i stället riskerar minskade odlingsmöjligheter i staden, som till exempel koloniområden (Boverket, 2019, sid. 36). Detta är inte bara ett problem i Sverige, utan även i Prag kan man se att koloniområden minskar (Spilková & Vágner, 2016, sid. 238). I Lunds kommuns översiktsplan från 2018, det plandokument som sedan styr detaljplaner och bygglov för olika delar av staden, står det att koloni- och odlingslotsområden är viktiga komponenter i stadens grönstruktur: ”Den principiella strukturen för den gröna infrastrukturen i Lunds stad bygger på gröna ringar som kompletterats med radiella gröna stråk som knyter ihop stad och land” (Översiktsplan för Lunds kommun, 2018). I översiktsplanen står det vidare att det är viktigt att grönstrukturen finns i alla delar av staden för att skapa närhet till grönområden och blå-grönastråk för människan, det vill säga nära anslutning till områden med både vatten och grönska. Vidare skriver de att dessa grönområden och stråk är ”multifunktionella ytor som bidrar med ekosystemtjänster såsom rekreativsvärde, biologisk mångfald, rening av luft och vatten” (Översiktsplan för Lunds kommun, 2018). Ekosystemtjänster är de tjänster som ekosystemen förser människan med och som bidrar till människans välbefinnande och livskvalitet (Nationalencyklopedin, u.å.a).

Till skillnad från översiktsplanen är en detaljplan bindande när den vunnit laga kraft enligt plan- och bygglagen (Boverket, 2022b). Detaljplanen är till för att redovisa kvartersmark, allmänna platser och vattenområdets och deras gränser. Kommuner använder detaljplanen för att pröva om områden är lämpade för ny bebyggelse eller om byggnader ska ändras eller bevaras (ibid). När en detaljplan tas fram görs det utifrån ställningstaganden från allmänna intressen. Detta görs av kommunen som utgår ifrån plan- och bygglagens andra kapitel, samt tredje kapitlet i hushållningsbestämmelserna och fjärde kapitlet miljöbalken (Boverket, 2022b).

Problematiken kring värdering och bevarandet av grönområden med kulturvärden, som till exempel koloniområden, är ett faktum vilket en rapport av Riksantikvarieämbetet från 2017 konstaterar. RAÄ är den myndighet i Sverige som ansvarar för att kulturarvet i Sverige bevaras, används och utvecklas (RAÄ, 2022). Rapporten från 2017 visar att 2 av 3 kommuner i Sverige saknar de rätta förutsättningarna för att värna om kulturhistoriska värden i plan- och byggprocesser (RAÄ, 2017, sid. 5). Förutsättningarna för att kunna värna om de kulturhistoriska värdena handlar främst om att ha tillgång till antikvarisk kompetens, vilket 65% av kommunerna inte har. Vidare pekar RAÄ på att mindre än hälften av Sveriges kommuner har tillgång till uppdaterade kulturmiljöprogram och menar att det leder till brister i den fysiska planeringen (RAÄ, 2017, sid.10). De menar också att om byggtakten ökar kommer behovet av formellt skyddade kulturvärden bli större och att kulturvärden

ska finnas beskrivna i översiktsplaner (RAÄ, 2017, sid. 5). Detta visar att det finns en problematik kring hur byggnader och miljöer med kulturhistoriska värden hanteras i plan- och byggnadsprocessen.

Det saknas ofta även strategier och förutsättningar för att skydda de kulturvärden som finns (RAÄ, 2017, sid. 5), vilket länsstyrelsen har som uppdrag att göra. De insatser och verktyg som länsstyrelsen i Skåne arbetar med (Länsstyrelsen i Skåne län, u.å.b) och som berör koloniområden och kulturvärden är:

- Tillsyn och prövning av kulturarvet, samt kommunala detalj- och översiktsplaner
- Samordning av regionala och kommunala uppdrag, miljömålen och av kommunala beslut som överklagats
- Tillstånd till förändringar av kulturarv
- Bevarandet av skyddsvärd natur och kulturarv
- Rådgivning och information om naturvård och underhåll av kulturarvet

Detta innebär att samhällets snabba byggtakt och utveckling, i brist på strategier, kan bidra till omotiverade rivningar och exploatering skapade utifrån olika vinstintressen eller andra behov. Koloniområdet är därför hotade och sårbara. År 2014 fanns ett rivningshot mot Lundavägens koloniområde i Malmö för att möjliggöra Malmö stads utbyggnad av Östravärns station (Pedersen, 2014). Lundavägens koloniområde är ett centralt beläget grönområde mitt i staden och i översiktsplanen från 2014 står det att koloniområden ska värnas och att stadsodling ska främjas (Malmö stad, 2014, sid. 35). Fyra år senare fastställdes en ny översiktsplan och där nämner inte Malmö stad sina koloniområden överhuvudtaget. Sedan i den fördjupade översiktsplanen för södra Kirseberg och Östervärn som kom ut år 2020 står det att koloniområdet ”behöver studeras vidare” eftersom en kommande utbyggnad av Östervärns station är planerad på koloniområdet (Översiktsplan för södra Kirseberg och Östervärn, 2020a, sid. 26).

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att skapa större förståelse för koloniträdgårdarnas värden så som biologiskt kulturarv och ekosystemtjänster i staden och platser för rekreation. Målet är att undersöka dels kolonirörelsens historia och koloniområdenas värden historiskt jämfört med nu, dels hur några kommuner i sydvästra Skåne hanterar koloniträdgårdarnas värden i planprocessen. Syftet med det är att se hur platsen i staden har förändrats över tid, att kunna granska hur plandokumentens formuleringar påverkar koloniträdgårdarnas plats och roll i staden och vidare att belysa och diskutera koloniträdgården som tillgång i staden. Ett vidare syfte är också att bidra

till framtida debatter kring kolonilotternas plats/i staden, varför/hur de ska/kan värdesättas, skyddas och bevaras. Arbetets frågeställningar är:

- Vilka värden hade koloniträdgårdar och -områden i städerna när de anlades och vilka värden har de idag?
- Hur beskrivs koloniträdgårdarnas och -områdenas värden i kommuners plandokument (ÖP och detaljplan) och planprogram (natur- och kulturmiljöprogram, grönplan m.m.)?
- Hur kan koloniträdgårdarna och -områdenas värden skyddas på olika sätt?

1.3 Metod och material

Mina huvudsakliga insamlingsmetoder är litteraturstudier och dokumentstudier. Alla källor som använts är antingen från en myndighet, kommun, forskare eller koloniträdgårdsförening som är kunniga inom ämnet.

Litteraturstudier

Insamlingsmetoden för att hitta litteratur som berör koloniområdenas värden, historia och lag/skydd har varit insamling av både tryckta och elektroniska källor. Insamling av litteratur har gjorts genom sökningar via olika databaser så som google scholar, EBSCO Garden, Landscape & Horticulture Index och SLU-bibliotekets söktjänst primo. Litteratur som använts är rapporter från myndigheter, vetenskapliga artiklar, böcker samt hemsidor från myndigheter, kommuner och koloniträdgårdsförbundet. Även lagar så som miljöbalken, kulturmiljölagen och plan- och bygglagen har samlats in för att besvara frågan kring koloniområdenas lagar och skydd. Litteratur från länsstyrelsen i Skåne som berör koloniområdets värden och bevarande hittades eller fanns inte.

Problem kring användningen av internationella vetenskapliga artiklar och forskningsrapporter har varit definitionen av koloniträdgård (kolonilott med stuga) och att den nödvändigtvis är samma sak som definitionen allotment. Detta innebär att de vetenskapliga artiklarna inte pratar specifikt om kolonilotter med stugor, vilket denna studie gör. Kontentan av detta påverkar dock inte relevansen av de vetenskapliga artiklarna eftersom kolonilotter utan stuga och med stuga innehar oftast samma/liknande värden.

Dokumentstudier

Insamlingsmetoden utgörs av dokumentstudier rörande skrivelser, lagar och regler kring koloniområden och kulturarv, samt olika typer av plandokument och -program från kommunerna Lund och Malmö. Urvalet av dessa kommuner är gjort för

att kunna jämföra två städer med varandra och för att båda städer har många koloniområden där några av dem har anor från tidigt 1900-tal. Insamlingen plandokument är översiktsplaner, fördjupade översiktsplaner och detaljplaner. Sökningar efter plandokument gjordes på internet, vilket innebär att vissa dokument kanske aldrig hittades. En del av dokumenten som har använts i studien hittades genom andra dokument och hemsidor.

De valda detaljplanerna är över de två äldsta koloniområde från Lund och Malmö på grund av att deras historiska värde, samt för att kunna jämföra två städers koloniområden med varandra och jämföra detaljplaner från samma stad med varandra. Planprogram som samlats in är bevaringsprogram, kulturmiljöprogram, grönpogram, program för odling, program om ekosystemtjänster, naturvårdsplaner samt skötsel och odlingsregler för koloniområden. Dessa plandokument har valts på grund av att dessa berör kulturarv, kulturmiljöer, grönområden, ekosystemtjänster, urban odling och/eller koloniområden. Planprogram som valts bort är därför program som ej berör koloniområden och dess värden. Plandokumentet och planprogrammen är de senaste upplagorna, förutom översiktsplanen över Malmö från 2014 som är med för att förklara situationen med Lundavägens koloniområde. Det är viktigt att titta på både planprogram och plandokument eftersom planprogrammen är mer specifik vägledning inom ett specifikt ämne, medan plandokument så som översiktsplan och fördjupad översiktsplan är mer övergripande vägledning över hela staden eller kommunen. Detaljplanen är viktig att undersöka eftersom det är det enda plandokument som är juridiskt bindande.

2. Koloniområdenas värden, i staden och i ett bredare perspektiv

2.1 Koloniområdenas ursprungliga värden och hur värdena har förändrats över tid

Mycket av den natur vi möter i landskapet är formad av människan. Naturen som vi möter i landskapet speglar därför människans levnadsförhållanden och värderingar menar Magnus Bergquist (2003) som är docent i etnologi vid Göteborgs universitet och har skrivit flera rapporter om koloniområdets betydelse för människan både historiskt och ur ett samtidsperspektiv. Han menar vidare att koloniområden har blivit en symbol för visioner om historien, nuet och framtiden, om förhållandet mellan stad och landsbygd, och om förhållandet mellan individer, grupper och samhället i stort (Bergquist, 2003, sid. 85). Kolonirörelsen formades utifrån två olika grundläggande uppfattningar (Bergquist, 2003, sid. 99). Första uppfattningen var att kolonin skulle få formas av individen och hur de egna värderingarna skulle få genomsyra trädgården (ibid). Andra uppfattningen var att koloniområdena skulle vara ett samarbete med andra människor, den egna koloniträdgården var en del av en helhet där andras viljor och intressen skulle tas i hänsyn (Bergquist, 2003, sid. 100).

Kolonirörelsen speglar den stad och stadslivsuppfattning som blev ett ideal i samband med trädgårdsstadsidealet i början på 1900-talet (Bergquist, 1996, sid. 43), vilket var en socialpolitisk tanke om bättre boendeanternativ för arbetarna i de överfyllda städerna (Nationalencyklopedin, u.å.b). Precis som trädgårdarna nära enskilda bostadshus i nybyggda trädgårdsstäder, blev kolonierna enheter där trädgården utgjorde en resurs för livsmedelsproduktion och estetiska upplevelser (ibid). Framtidsingenjörer vid mitten av 1900-talet förkastade däremot kolonirörelsen (Bergquist, 1996, sid. 43), på grund av rörelsens tankar om till exempel trädgården som resurs, självbyggeriet och koloniträdgårdarnas avskildhet gentemot varandra. Synen på koloniområden förändrades, koloniområden uppfattades ha gjort sitt och passade inte in i den nya stadsbilden (ibid) som miljonprogrammet bidrog med där all mat gick att köpa i snabbköpet. I och med bilismens framfart med motorvägar,

och shoppingcentrum hotades koloniområdena vilket skapade en motreaktion (Bergquist, 2003, sid. 116). Koloniområdenas odlingsmässiga, gröna och sociala värde blev en idealbild av vad staden borde innehålla. På 1960-talet kom trädgårdarna att återigen stå för livsvärden vilket den sterila och kommersiella staden inte värnade om i stadsplaneringen (Bergquist, 2003, sid. 117).

Koloniträdgårdarna är idag eftertraktade vilket troligen delvis beror på den ökade miljömedvetenheten, men också på grund av efterfrågan av ekologisk odling i samhället (Schimanski, 2008).

Sammanfattningsvis har koloniområden i olika tider haft värden som gynnar människors hälsa, rekreation med mera och har varit en tillflykt för stadens invånare. Koloniträdgårdarna anlades för människor som levde trångt i de osunda städerna. Människan längtade efter frisk luft och en fritid bortom industrierna. Att koloniområden ännu finns kvar, efter mer än 100 år, visar att de än idag är värdefulla för stadens invånare. Koloniområdenas värde i staden är gynnsamma för både stad och människa, i alla fall när det kommer till sociala, biologiska, klimat och hälsoaspekter.

2.2 Koloniområdena och -trädgårdarna som kulturarv och biologiskt kulturarv

RAÄ beskriver biologiskt kulturarv enligt följande: ”Biologiskt kulturarv är natur som berättar om kultur. Allt från enskilda trädindivider till hela landskap kan förmedla historier om människans närvaro” (RAÄ, 2020, sid. 3). På grund av att det biologiska kulturarvet är något levande måste man ha i åtanke att historien berättas av någonting som är i konstant förändring (RAÄ, 2020, sid. 4). Detta gör att denna typ av kulturarv antingen kan vara kortlivat men också finnas i flera tusen år. Ibland kan det biologiska kulturarvet vara enkelt att upptäcka, men i många fall är det svårt att upptäcka och tolka (ibid). När det gäller biologiskt kulturarv menar RAÄ att begreppet biologiskt kulturarv är tämligen nytt och har ännu inte hittat in i lagtexterna (2020, sid. 12). Detta utesluter däremot inte faktumet att det omfattas av lagstiftningen som berör miljö, kulturmiljö och landskap (RAÄ, 2020, sid. 12).

Kulturarv är materiella och immateriella uttryck av människor och kan vara allt från föremål till traditioner (RAÄ, 2021). En kulturmiljö är däremot en miljö som präglats av mänskliga aktiviteter och verksamheter vilket kan vara en enskild anläggning eller ett helt landskap (ibid). Eftersom koloniområden har präglats av mänsklig aktivitet i form av odling under hela sin existens innebär det att koloniområden både

är ett kulturarv och kan beskrivas som en kulturmiljö. Utifrån ovanstående är koloniområden också natur som berättar om kultur och tvärtom, vilket innebär att de kan klassas som biologiskt kulturarv. I och med kolonirörelsens historia är dagens koloniområden levande dokument för hur vi levde förr och vilka ideal som fanns förr och hur de har utvecklats med och i samhället. Medvetet anlagt biologiskt kulturarv är natur som anlagts intill bebyggelse (RAÄ, 2020, sid. 14). Kollar vi till koloniträdgården är det kanske snarare tvärtom eller i alla fall bebyggelse som anlagts tillsammans med natur. Med hänsyn till vad som nämnts av RAÄ kan koloniträdgårdar anses vara lättupptäckt biologiskt kulturarv, eftersom de är medvetet anlagda tillsammans med bebyggelse.

RAÄ menar i sin rapport *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval: Grundläggande förhållningssätt för arbete med att definiera, värdera, prioritera och utveckla kulturarvet* (2015, sid. 37) att förenklat formulerat kan man säga att ju bättre exempelvis en trädgård, park eller ett landskap bidrar till möjligheterna att kommunicera och erhålla en bred kunskap inom kulturhistoria – desto högre är det kulturhistoriska värdet. Vidare i rapporten förklaras tre huvudkriterier vid bedömning av en företeelses kulturhistoriska värde (RAÄ, 2015, sid. 39). Det första kriteriet är ”Möjlighet till kunskap och förståelse” som innebär läsbarheten av det kulturhistoriska informationsinnehållet och dess dokumentations- samt kommunikationspotential (RAÄ, 2015, sid. 39). Det andra kriteriet ”Kulturhistorisk helhet” är till exempel en trädgårds tids- och processkontext, vilket handlar om fullständigheten i hänseende till kvarvarande komponenter för oförändrad eller förändrad företeelse (RAÄ, 2015, sid. 39). Det sista kriteriet är ”Relevans” och behandlar företeelses roll som kännetecken eller framträdande betydelse för sin tid och kontext (RAÄ, 2015, sid. 39). Dessa tre kriterier är viktiga för hur koloniområden och -trädgårdar värderas. Enligt Magnus Bergquist är flera koloniområden utsedda att vara intressanta kulturhistoriska fenomen som måste sparas till eftervärlden (Bergquist, 2003, sid. 122). Detta gör att man kan jämföra det Bergquist menar med RAÄs tre kriterier och visa på att flera koloniområden berör dessa kriterier. Enligt vad som tidigare nämnts om koloniområden i rubrik 2.1 innehar de ett stort informationsinnehåll, är kopplade till en tidskontext med kvarvarande komponenter och har en tydlig relevans som kännetecken för sin tidskontext.

Maria Flinck (2013) beskriver i boken *Historiska trädgårdar: att bevara ett föränderligt kulturarv* att det behövs stor kunskap inom den trädgårdskategori som berörs, i detta fall koloniträdgårdar, och svensk trädgårdshistoria när värdering och urval görs kring byggnadsminnen. Ytterligare menar hon att hela processen av värdering och urval, motiveringar av beslut, dokumentation och skötselplanssammanställning kräver att det utförs av människor med trädgårdshistoriska kunskaper (Flinck, 2013, sid. 36).

2.3 Koloniområdenas bidrag till ekosystemtjänster och biologisk mångfald

I Leipzig har en studie gjorts över koloni- och samhällsträdgårdars bidrag till biologiska mångfald och ekosystemtjänster (Cabral et al. 2017, sid. 51). Studien visade att koloniträdgårdar hade stor betydelse för inhemsk biologisk mångfald och ekosystemtjänster i stadsområden (Cabral et al. 2017, sid. 52). Resultatet går att applicera till en svensk kontext och innebär att koloniträdgårdar i Sverige har samma betydelse för inhemsk biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Koloniträdgårdar förser staden med ekosystemtjänster så som till exempelvis pollinering, men också klimatreglering, bullerreducering och luftfiltrering vilket är mycket viktigt inne i städer (Speak et al. 2015, sid. 779). Klimat- och vattenregleringspotential har koloniområdena eftersom de förser staden med träd och genomsläppliga ytor (uppodlade ytor) som bidrar till kollagring ovan jord och förhindrar avrinning och/eller översvämning (Cabral et al. 2017 sid. 52). Koloniträdgårdar kan även anses vara så kallade "hotspots" för biologisk mångfald för inhemska växter inom den urbana gröstrukturen (Cabral et al. 2017 sid. 51), vilket innebär att koloniområden innehåller höga värden av inhemsk biologisk mångfald. I en studie gjord i Barcelona identifierades 20 olika ekosystemtjänster kopplade till koloniträdgårdar (Camps-Calvet, Langemeyer, Calvet-Mir och Gómez-Baggethun, 2016). Dessa ekosystemtjänster är två tillhandahållande tjänster (matförsörjning och medicinresurser), fem regleringstjänster (luftrening, lokalklimatreglering, global klimatreglering, underhåll av markens bördighet och pollinering), en livsmiljötjänst (bevarande av biologisk mångfald) och tolv kulturella tjänster (utbildning, social sammanhållning, integration, fritidsunderhållning, bevarande av kulturarv, estetiska värden, stressreducering, matkvalitet, platsskapande så kallad biofili, möjliggörande av odling, motion, natur/andliga upplevelser och politisk uppfyllelse) (Camps- Calvet et al. 2016).

En studie gjord i Storbritannien och Polen definierar kolonilottsinnehavare som lokala förvaltare av urbana grönområden och har en viktig roll i skyddet av biologisk mångfald och anpassning till klimatförändringar, vilket är ett förekommande mål för många myndigheter (Speak et al. 2015 sid. 780). Här får de som arrenderar kolonilotterna en lika viktig betydelse som koloniområdena i sig. Lokalt förvaltade, icke-skyddade grönområden verkar ha en dominerande utbredning i städer jämfört med skyddade grönområden som naturreservat. Detta innebär att grönområden som förvaltas av lokala användargrupper, till exempel koloniträdgårdar och deras arrendatorer, kan spela en allt viktigare roll för det urbana ekosystemets framtida funktion (ibid).

2.4 Odling svärdet

Ett av koloniträdgårdens huvudsyften vid sekelskiftet 1900 var att förse människor med frukt och grönt, speciellt under krigstiden spelade koloniträdgårdarna stor roll för matförsörjningen (Björkman, 2012, sid. 8). Odlingen handlade efter krigstiden mer om nöje, rekreation och självuppfyllnad (ibid). Idag kan man se att trenden för självhushållning har ökat igen, speciellt i större städer (ibid). Odling som fritidsintresse är vanligt förekommande (Björkman, 2012, sid. 16). Utöver villaträdgården är kolonilotten den vanligaste formen av urban odling (Björkman, 2012, sid. 21).

2.5 Bidrag till bättre hälsa och rekreation

Koloniträdgårdssodlare har bättre upplevd allmän och mental hälsa, samt bättre social sammanhållning jämfört med människor som inte har tillgång till en koloniträdgård visar i en studie gjord i Tokyo (Soga et al. 2017). Konstantinos Tzoulas et al. (2007, sid. 175) skriver i deras studie, *Promoting ecosystem and human health in urban areas using Green Infrastructure: A literature review*, att grön infrastruktur förser hälsosamma miljöer, samt fysiska och psykiska hälso fördelar för människorna som bor nära dem. De menar att hälsosamma miljöer även kan bidra till förbättrade socioekonomiska fördelar (Tzoulas et al. 2007, sid. 175)

2.6 Koloniområden som mötesplats

En studie från Storbritannien visar att koloniträdgårdar har fler fysiska och psykiska fördelar än en vanlig villaträdgård, vilket beror på den sociala interaktionen som finns i koloniområdet (Langemeyer et al. 2016, sid. 135). Interaktion med andra människor är en av de viktigaste faktorerna till ökad hälso- och livskvalité menar de (ibid). Ett likande resonemang förs av Boverket som menar att grönområden i staden är viktiga platser på grund av deras roll i att skapa social interaktion och känsla av gemenskap i en stadsdel eller grannskap (Boverket, 2020). Enligt Boverket finns en stark koppling mellan mängden grönska i ett område och den upplevda sociala sammanhållningen, ju mer grönska desto större social interaktion (ibid). Vidare menar Boverket att brist på grönområden leder till känslor av ensamhet och ökade upplevelser av otillräckligt socialt stöd. De förklarar att olika typer av grönområden, vilket kan vara ett koloniområde, underlättar för sociala interaktioner mellan barn och vuxna (ibid).

2.7 Framtida värden: Koloniträdgårdsförbundets strategi 2022–2027

Koloniträdgårdsförbundet som är Sveriges riksförbund för koloniområden skriver i *Strategi koloniträdgårdsförbundet 2022–2027 med blick mot 2032* att förändringar i omvärlden och inom kolonirörelsen innebär utmaningar och möjligheter som kan påverka Koloniträdgårdsförbundets verksamhet i framtiden (2022). De utpekar förtätningen av städer som ett hot mot rörelsen och menar att förtätningen leder till nedläggning, minskade ytor och flytt av koloniområden (2022). Försättningsvis belyser de problematiken kring sårbarheten av områdena utifrån de skenande marknadspriserna som hotar grundtanken om att kolonilotten ska vara tillgänglig för alla (Koloniträdgårdsförbundet, 2022). Ett stort fokus hos förbundet ligger på de globala målen som de tror hjälper kommuner få en bättre förståelse av koloniområden. De menar att framtidens klimatförändringar kommer att bevisa att koloniområden är en viktig tillgång ur biologisk mångfald, naturlig vattenavrinning, och andra ekosystemtjänster, men även ur ett samhällsperspektiv (Koloniträdgårdsförbundet, 2022). Detta får de medhåll från forskare i de tidigare nämnda studierna från Storbritannien/Polen och Barcelona (Speak et al. 2015, Camps- Calvet et al. 2016).

3. Skydd för koloniområden

3.1 Kulturmiljölagen

Kulturmiljölagens inledande paragraf lyder (KML 2013:548, 1 kap. 1§):

Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön. Ansvaret för kulturmiljön delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön undviks eller begränsas. Bestämmelserna i denna lag syftar till att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald av kulturmiljöer.

Denna paragraf innebär att alla som planerar att bebygga, gräva upp eller ändra en kulturmiljö, är skyldiga till att undvika skada på de kulturhistoriska värden som platsen kan inneha (Flinck, 2013 sid. 34). Detta innebär i sin tur att värdena behöver utredas.

Kulturmiljölagen möjliggör byggnadsminnesförklaringar av byggnader, parker, trädgårdar och liknande (KML 2013:548, 3 kap. 1§), vilket är ett starkt skydd för kulturmiljön. Dessa byggnadsminnesförklaringar kan tillämpas på till exempel stadsparkar, bostadsträdgårdar eller stadskvarter (Flinck, 2013 sid. 34). Byggnadsminnen ska vara representativa för respektive kategori, exempelvis kategorin egna hemsträdgårdar. Samtidigt som endast ett fåtal byggnader, trädgårdar och anläggningar kan bli byggnadsminnen (Flinck, 2013, sid. 36). Det finns endast ett fåtal koloniområden som utgör byggnadsminnen idag, varav ett är Citadellsområdet i Landskrona (Flinck, 2013, sid. 34).

Biologiskt kulturarv omfattas endast till viss del av kulturmiljölagen på grund av dess definition som något levande. Kulturmiljölagen skyddar därmed det biologiska kulturarvet om växter ingår i anläggningar som till exempel parker, men bara de utgör byggnadsminnen. Ett tillägg till paragrafen i KML som rör byggnadsminnen gjordes 1988 och handlar om att även parker och trädgårdar (utan byggnad) kan byggnadsminnesförklaras (RAÄ, 2020, sid. 14). Utifrån ovanstående innebär det att fastän alla koloniområden inte är eller kan bli byggnadsminnen är de fortfarande

skyddsvärda. Som tidigare nämnt i arbetet har koloniområden flertalet aspekter/värden som är eftersträvansvärda att skydda.

3.2 Miljöbalken

Miljöbalkens syfte är att säkerställa en hållbar utveckling för hälsosam och god miljö (SFS 1998:808, 1 kap. 1§). Första kapitlet, paragraf 1 menar att miljöbalken ska tillämpas så att:

- Värdefull kultur- och naturmiljö skyddas och vårdas
- Biologiska mångfalden bevaras
- Användning av mark, vatten och fysisk miljö ska ur ett ekologiskt, socialt, kulturellt och samhällsekonomiskt synsätt göra så att god hushållning tryggas långsiktigt

Vidare säger lagen att denna utveckling bygger på förståelsen att naturen har ett skyddsvärde och rätten till att förändra och bruka naturen är förenad med ett ansvar för att förvalta naturen väl (SFS 1998:808, 1 kap. 1§). I tredje kapitlet paragraf 6 menar lagen att fysisk miljö som har en allmän betydelse på grund av deras natur- eller kulturvärden ska i största mån skyddas mot åtgärder som kan tydligt skada natur- eller naturmiljön. Vidare åsyftar lagen att grönområden i tätorter och i närheten av tätorter ska särskilt beaktas. Slutligen tydliggör paragrafen att detta även gäller riksintressen för naturvård, naturmiljövård eller friluftsliv (SFS 1998:808, 3 kap. 6§). Paragraf tio i tredje kapitlet menar att vid avvägning mellan flera oförenliga riksintressen (exempelvis mineralresurser, järnvägar och vägar) ska de eller det ändamål som tjänligast främjar långsiktig hushållning av mark, vatten och övriga fysiska miljön prioriteras. Ifall området eller delar av det behövs för anläggning för totalförsvaret ska försvarsintressen prioriteras (SFS 1998:808, 3 kap. 10§). Miljöbalken omfattar även skydd av natur, vilket omfattar bland annat naturreservat, kulturreservat, naturminne och biotopskydd (SFS 1998:808, 7 kap.). Koloniområden kan, enligt ovanstående lag, skyddas genom miljöbalken eftersom koloniområden innehåller biologisk mångfald och värdefulla kultur- och naturmiljöer.

3.3 Trädgårdars lagskydd: Hur fungerar det i praktiken?

Lagstiftningen kring skyddsvärda trädgårdar är någorlunda delad och inte helt anpassad efter växters livslängd, föränderligheten hos trädgårdar och kontinuerliga skötseln hos trädgårdar menar Flinck (2013, sid. 47). Hon påstår att det finns få utvärderingar som kan peka på hur lagarna används i praktiken när det handlar om

att skydda trädgårdars kulturhistoriska värden (ibid). De lagar som finns kan användas för att skydda trädgårdar menar Flinck, men skriver också att det görs allt för sällan (ibid). Skyddet för trädgårdar oftast får är hänvisningar till lagar som innehåller ett lågeffektivt skydd (ibid). Och även om de är starkt skyddade som till exempel byggnadsminne, så saknas ofta en detaljerad dokumentation och nulägesbeskrivning samt utförliga värdebeskrivningar och skötselplan för fortsatt skötsel (Flinck, 2013, sid. 48).

Bristen på kunskap om bevarande av historiska trädgårdar och även deras skick är två av hindren för ambitionen att skydda dessa trädgårdar. Dels är det bristen på kunskap, dels bristen på pengar att sköta dem, som hindrar ett bevarande (Flinck & Thornberg Knutsson, 2003, sid. 60). Forskare och antikvarier är eniga om att det på alla nivåer behövs utökad kunskap inom ämnet enligt Flinck (2013, sid. 48). Vidare menar hon att det saknas lokala inventeringar, nationella kategoriinventeringar och systematisk registrering, vilket är verktyg för antikvarier för att kunna värdesätta och skydda värdefulla historiska trädgårdar (ibid). Avsaknaden av ett allmänt kunskapsunderlag för analys och värdering av trädgårdar och parker är ett faktum och innebär att det i flera kommuner och län saknas kunskap, analyser och register för att inventera trädgårdar och deras värden (ibid).

3.4 Plan- och bygglagen

Värderingar som görs utifrån lagar, regler och andra styrmedel grundar sig oftast i beslut från myndigheter, vilket kan till exempel innebära att länsstyrelsen tillämpar kulturmiljölagen för att fatta beslut om byggnadsminnesförklaringar (RAÄ, 2015, sid. 16). En kommun kan på liknande sätt fatta beslut om till exempel varsamhetsbestämmelser gällande kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i detaljplanarbetet enligt plan- och bygglagen (PBL) (ibid). Detaljplanerna bygger då på utredningar som har gjorts i samband med översiktsplaner och fördjupade översiktsplaner. Ibland förekommer det komplexa sammanhang med många olika aktörer, vilket gör att kulturmiljöarbetet kan hålla på under lång tid (ibid). Situationer när detta händer är exempelvis utbyggnad av järnvägar, vägar eller någon annan typ av stadsbebyggelse (ibid). Innebörden av detta är att samma miljö eller landskap kan därför kan komma att värderas och bedömas olika beroende på aktörers olika utbildningar och erfarenhet, men också utifrån vilken roll de innehar i processen (ibid). Värderingsresultatet kan därför se olika ut beroende på hur beaktningen av kulturmiljöfrågorna har gått till i olika delar av processen och olika förhandlingars utfall (ibid). För att visa på hur det kan se ut presenteras nedan två olika kommuners arbeten med beaktningen av värdena för just koloniområden i olika plandokument. Enligt PBL tredje kapitel paragraf fyra ska även riksintressen enligt miljöbalken alltid redovisas i översiktsplanen och att de tillgodoses (SFS 2010:900, 3 kap. 4§).

4. Koloniområdenas värden och skydd i kommunala plandokument och planprogram

4.1 Plandokument för Lund

4.1.1 Översiktsplan för Lunds kommun

Som tidigare nämnt står det i Lunds senaste översiktsplan från 2018 att koloni- och odlingslottsområden är viktiga i kommunens gröna infrastruktur (Översiktsplan för Lunds kommun, 2018). Som en del av denna struktur menar Lunds kommun att koloniområdena bidrar till att människor i staden får närhet till grönområden och att den förser staden med ekosystemtjänster såsom biologisk mångfald, rekreativ värden och luft- och vattenrening (ibid). I översiktsplanen säger de även att kulturvärden ska utvecklas och värdefulla miljöer ska skyddas, men nämner inget om skyddandet av koloniområden.

4.1.2 Fördjupad översiktsplan Lunds stad

I den fördjupade översiktsplanen för Lunds stad från 2005 står det att ett av Lunds karaktärsdrag är den grönska som finns i staden i form av träden såväl i centrum som i ytterområden, även tydliga parkstråk, institutionsparker och koloniområden skapar den karakteristiska grönskan (André & Tingvar, 2005, sid. 36). Vidare beskriver de hur koloniområden tillsammans med en rad olika icke hårdgjorda ytor i staden är en del av den grönstruktur som finns i staden. Lunds kommun menar att det finns mycket ”grön mark”, men att långt ifrån allt är tillgängligt för alla. Därför menar kommunen att det är viktigt att parkmark i planeringen måste särskiljas i två delar: den rekreativa parkmarken som är tillgänglig för stadens invånare och den parkmark som inte är tillgänglig (hit räknas koloniområden), som utgör skyddszo- ner av olika slag (André & Tingvar, 2005, sid. 53).

4.1.3 Bevaringsprogram

I bevaringsprogrammet *Lund utanför vallarna: Del 1* skriver Otto Ryding (1991) om koloniträdgårdarna Öster 1 och 2. Dessa koloniområden uppfördes i början av

1900-talet, Öster 1 år 1905 och Öster 2 år 1919 (Ryding, 1991, sid. 280) Kolonistugorna, -trädgårdarna och -området som helhet har ett stort kulturhistoriskt värde (Ryding, 1991, sid. 281). Bevaringssynpunkterna för området är följande: Kolonistugornas detaljrikedom med beståndsdelar så som småspröjsade fönster och mönstersågade detaljer ska behållas. Trädgårdarna med ålderdomlig karaktär med till exempel buxbomshäckar är eftersträvansvärda att behålla. Karaktäristiskt för trädgårdarna är det intensiva utnyttjandet av marken, vilket innebär att gräsytor ska undvikas. Uppförande av nya kolonistugor bör vara av täckmålad hyvlad träpanel och vidare nämns flera riktlinjer kring hur kolonistugor bör se ut och inte. Gångarna i koloniområdet måste vara grusade eller singlade, ej asfalterade (ibid).

I *Lund utanför vallarna: Del 2* omnämns koloniområdena Gläntan och Tappan. Tappan som anlades runt 1915 och gläntan som anlades 1948 (Ryding, 1996, sid. 104). Bevaringssynpunkterna till dessa koloniområden är samma som Öster 1 och 2, men tillagt är att knuttimrade hus och manskapsbodar bör undvikas och att stort värde i Gläntan ligger i den enhetliga karaktären vilket innebär att nya stugor bör uppföras enligt tradition av de ursprungliga typritningarna (ibid). Ryding nämner även S:t Månslyckans koloniområde godkändes av stadsfullmäktige 1907 och Haga koloniområde 1932 (1996, sid. 185). Dessa koloniområden har samma bevaringssynpunkter som Öster 1 och 2, samt synpunkter kring att portaler i form av klätterställningar i metall för klätterrosor bör bevaras (ibid).

Sammanfattningsvis nämner Ryding framför allt buxbomshäckar och gångstigar som koloniträdgårdarnas värde, men att helheten och själva miljön också har ett viktigt värde (1991, 1996).

4.1.4 Sammanfattning av Lund Kommuns kulturmiljöprogram

Kulturmiljöprogrammet är till skillnad från bevaringsprogrammet inte juridiskt bindande och är därför en vägledning för de kulturhistoriska värdena vid sammanvägning av intressen i plan- och bygglovshantering (Borg, 2017, sid. 140). I programmet nämns inte de äldre koloniområdenas värden i staden, men i målsättningen finns ett stycke på fyra rader där de ställer sig frågan hur de ska tydliggöra och stärka gröna kulturmiljöer generellt (Borg, 2017, sid. 140).

4.1.5 Grönprogram Lund

Lund kommuns grönprogram från 2020 är ersättaren för ”Grönstruktur- och naturvårdsprogram för Lunds kommun” från 2006 (Lunds kommun, 2020, sid. 4). Grönprogrammet är en vägledning i Lunds kommuns planerings- och förvaltningsarbete. Programmet är därför ett underlag till översiktsplan, fördjupade översiktsplaner och detaljplaner (Borg, 2017, sid. 9) I programmet från 2020 omtalas koloniområden

som viktiga kulturhistoriska grönområden som är viktiga mötesplatser, boendemiljöer för många olika arter samt deras rekreativvärde (Lunds kommun, 2020, sid. 6). Grönprogrammet har formuleringar som visar att det är viktigt med grönstruktur i tätorten och påpekar därför utmaningen med detta (Lunds kommun, 2020, sid. 43). Förtätningen av staden gör det svårt att planera och prioritera men grönprogrammet framhåller vikten av att behålla grönytor på grund av biologisk mångfald, skyfallshandling, rekreation och klimatutjämning (Lunds kommun, 2020, sid. 43). Koloniområdena har ett kulturmiljövärde, vilket framgår i grönprogrammet och de representerar ett stilideal som är viktiga stadsbyggnadselement (Lunds kommun, 2020, sid. 49). Grönprogrammet lägger tyngd på koloni- och odlingslotternas betydelse i staden och har som mål att kunna erbjuda invånarna möjligheter till olika former av odling så som koloniområden och odlingslotter (Lunds kommun, 2020, sid. 62). Dessa koloniträdgårdar och odlingslotter är planlagda på kvartersmark berättar Lunds kommun, vilket innebär att marken nyttjas privat. Däremot menar kommunen att områdena ska vara tillgängliga för allmänheten och ska därför ha öppna grindar under odlingssäsongen (ibid), vilket är en viktig utgångspunkt för hur koloniområden värderas. Vidare beskriver Lunds kommun att de har flera urbana odlingsprojekt som till exempel projektet ”Stadsodling på Brunnsberg” (Lunds kommun, 2020, sid. 63), som beskrivs vidare i ett annat planprogram.

4.1.6 Program för urban odling

I Lund kommuns program *Mer odling!* är målet att programmet ska understödja kommunikationen mellan invånare och kommun, informera om vilka former av och på vilka platser som urban odling är möjlig, samt skapa en bättre hanteringen av ärenden som rör urban odling (Lunds kommun, 2017, sid. 4). Programmet ska även uppmuntra till ökad aktivitet vid odlingsområdena, vilket skapar mervärden för de som odlar och människorna som bor i området (ibid). De skriver att odling i staden innehar många värden så som motion, social aktivitet, rekreation och hälsosam egenodlad mat (ibid). I hela programmet lyfts fördelarna med urban odling, koloniområden inräknat, och fyra åtgärder för urban odling som kommunen jobbar med. Den första åtgärden är att öka attraktionen på odling i staden och dess tillgänglighet (Lunds kommun, 2017, sid. 22). Den andra åtgärden är att jobba för en ökad framväxt av odlingar på kvartersmark och allmän platsmark (Lunds kommun, 2017, sid. 23). Den tredje åtgärden är att trygga tillgången på odlingsmöjligheter och odlingsbar mark i staden på längre sikt (Lunds kommun, 2017, sid. 24). Den sista åtgärden är att förbättra kommunikationen och samarbetet mellan kommunen och odlare/odlingsrelaterade verksamheter (Lunds kommun, 2017, sid. 25).

4.1.7 Regler och miljöpolicy för koloniområden i Lund

Följande regler och policy berör olika värden på koloniområden i Lunds kommun och ska följas av de kolonister som arrenderar marken av kommunen (Lunds kommun, 2021).

- På kolonilotten ska jorden brukas med omsorg och vara i vårdat skick.
- Odlingen som sker ska vila på ekologisk grund och vara kretsloppsmässig.
- Endast naturgödsel, naturgödslad jord och jord från kommunens kompostanläggning får användas. Biologiska bekämpningsmedel och bekämpningsmedel godkända i ekologisk odling är de enda godkända att använda på lotten.
- På kolonilotten måste ytan vara minst 40% odlad eller vara gräsmatta.
- Inhägnad av kolonilotten får vara häck eller staket, mot gångar i koloniområdet med en höjd på max 1,3 meter och mot annan kolonilott max 1 meter. Vid plantering av häck ska plantorna planteras så att inget växer utanför kolonilottsgränsen och häcken får inte planteras i gränslinje till angränsande kolonilott utan grannens samtycke. Taggtråd får ej användas.
- Växtlighet med en sluthöjd på över 5 meter får inte planteras. Vid plantering av träd måste det vara minst 2 meter från kolonilottens gräns och minst 3 meter från väg.
- Buskar, häckar och träd får inte växa ut över gångar eller på andra kolonilotter.
- Rotgräs, rotskott och busksly ska noga efterhållas.
- Invasiva arter enligt EU ska bekämpas och inte planteras på koloniområdet.
- Trevlig odlingsmiljö ska värnas
- Byggnader och kolonilotter ska alltid hållas i städat och vårdat skick
- Gångar ska hållas rena, rensade och snygga

Sammanfattningsvis skyddas olika värden med dessa regler. Värden som skyddas är koloniområdets bidrag med ekosystemtjänster, säkerställandet av att stora delar av koloniträdgårdarna inte blir hårdgjorda utan används till odling och grönska, ser till att koloniområden behåller ett estetiskt vackert skick samt skyddar inhemsk biologisk mångfald från invasiva arter.

4.2 Plandokument för Malmö

4.2.1 Översiktsplan för Malmö stad

I Malmös senaste översiktsplan från 2018 nämns ingenting om stadens koloniområden (Översiktsplan för Malmö, 2018). Enligt översiktsplanen behövs flera fördju-

pade avvägningar göras i den fortsatta planprocessen, vilket innebär att fördjupningar av översiktsplanen, analyser, program och strategier, planprogram och detaljplaner kommer att göras (Översiktsplan för Malmö, 2018, sid. 70).

4.2.2 Fördjupad översiktsplan för södra Kirseberg och Östervärn

Malmö stad menar i översiktsplanen för södra Kirseberg och Östervärn (2020a) att en utbyggnad av Östervärns stationsområde kommer att ske vilket påverkar koloniområdet Lundavägen, vilket invigdes år 1905 och är tillsammans med Zenith, Malmös äldsta bevarade koloniområden (Malmö stad, 2020b). De pekar dock på att dess gröna värden kommer att vara en resurs vid skapandet av stationens entré (Översiktsplan för södra Kirseberg och Östervärn, 2020a, sid. 26). I deras planeringsriktlinjer för kulturmiljöer i området kommer de kulturhistoriskt värdefulla byggnaderna, till exempel vissa av kolonistugorna, helt eller delvis bevaras och fungera som mötesplatser. De menar även att när grönytor och byggnader anpassas för ny planerad bebyggelse ska deras värden och uttryck tillvaratas. Fortsatt skriver Malmö stad att Lundavägens koloniområdes kulturhistoriska och gröna värden kommer att infogas i Östervärns station. Avslutningsvis till riktlinjerna säger Malmö stad att kulturhistoriska värdena ska studeras vidare i fördjupade antikvariska utredningar för respektive byggnad och historisk struktur (Översiktsplan för södra Kirseberg och Östervärn, 2020a, sid. 26). Dessa utredningar har inte gått att hitta eller är inte färdigskrivna än.

Senare i den fördjupade översiktsplanen för södra Kirseberg och Östervärn menar Malmö stad att de ska ges utrymme för stadsodlingen, men att koloniområdena vid Östervärns station och järnvägsstäderna ändå ska avvecklas (Översiktsplan för södra Kirseberg och Östervärn, 2020a, sid. 29). I stället ska de bebyggas, men samtidigt ska de gröna kvaliteterna beaktas i ”möjligast mån”. Malmö stad ger därför ett förslag till nya odlingslotter längs med Simrishamnsbanan och vid fler grönområden och på byggnaders tak (ibid). Malmö stad tar upp faktumet att koloniområdet vid Östervärns station är av riksintresse för kulturmiljö, men menar att satsningen på kollektivtrafiken gör att Lundavägens koloniområden måste flyttas i samband med utvecklingen kring Östervärns station (Översiktsplan för södra Kirseberg och Östervärn, 2020a, sid. 49).

4.2.3 Malmö stads grönplan

I Malmö stads grönplan från 2003 omnämns koloniområdena som en tillgång för staden på grund av deras identitet- och karaktärskapande egenskaper (Malmö stad 2003). Vidare beskrivs hur viktiga koloniområden och trädgårdar är för de vilda stadsdjuren. De menar därför att de biologiska kvaliteter som finns i staden ska

omfatta mer än bara parker och offentliga grönytor oavsett markägoförhållanden, markanvändning och förvaltning (Malmö stad, 2003, sid. 40). Runtom Malmö landskapet format av jordbruket (Malmö stad, 2003, sid. 50). Detta landskap består av bland annat träd- och buskdungar, vattendrag och även koloniområden som är viktiga biotoper som kompletterar den artfattiga åkermarken. Innebörden av detta är att många arter därför är helt beroende av spridningen och existensen av dessa biotoper (ibid). I grönplanen menar även Malmö stad att de vill tillgängliggöra fler grönområden som till exempel koloniområden, eftersom de idag har en begränsad tillgänglighet (Malmö stad, 2003, sid. 59).

4.2.4 Plan för Malmös gröna och blå miljöer

I planprogrammet *Plan för Malmös gröna och blå miljöer* från 2019 nämns kulturmiljövärden vilket Malmö stad menar att de gröna och blå miljöerna har, där ibland koloniområden. De pekar på att dessa miljöer är viktiga som en pedagogisk resurs för att få förståelse för stadens historia (Malmö stad, 2019, sid. 11). Vidare menar Malmö stad att miljöer som har en lång kontinuitet och är representativa spår från sin tid är viktiga att bevara och skydda så som koloniområden och gamla träd (ibid).

4.2.5 Fördjupningsdokument till Malmö stads översiktsplan: Ekosystemtjänster

Nämner ingenting om koloniområden (Malmö stad, 2017).

4.2.6 Kulturmiljöprogram för Malmö-Limhamn

Nämner ingenting om koloniområden (Länsstyrelsen Skåne, u.å.a).

4.2.7 Naturvårdsplan för Malmö

Del 1 av naturvårdsplanen skriver ingenting om koloniområden. Del 2 skriver ingenting om befintliga koloniområden, men nämner mindre grönområden som är rester av nedlagda koloniområden (Malmö stad, 2012).

4.2.8 Skötselregler för koloniområden i Malmö

Följande regler berör skötsel på alla koloniområden i Malmö kommun och ska följas av de kolonister som arrenderar marken av kommunen (Malmö Stad, 2021).

- Träd på kolonilotten får fällas men ansvaret av att forsla bort trädet ligger på kolonisten.
- Storleken på häckar regleras i antingen detaljplan/områdesbestämmelser eller föreningens egna stadgar/bestämmelser.

4.3 Exempel på detaljplaner för koloniområden i Lund och Malmö

4.3.1 Detaljplan för fastigheten VÄSTER 3:14 (koloniområde Haga och S:t Månslyckan) Lund

Detaljplanen för koloniområdena Haga och S:t Månslyckan visar att en del av området där befintliga kolonistugor och -trädgårdar är etablerade endast har en tillfällig tillämpning och ska behållas till dess att järnvägen som ligger bredvid utökas med ett fjärde spår (Detaljplan för Fastigheten väster 3:14 i Lund, 1991). Resterande delar av koloniområdet visar detaljplanen ska användas till koloniområden. I planbeskrivningen för detaljplanen står det att koloniområdets attraktions- och rekreativsvärde är betydelsefullt och av stort värde. Variationsrikedomen av små byggnader, staket och grindar, grusgångar bidrar till den attraktiva miljön. Detaljplanens planbeskrivning betonar specifikt vegetationen och menar att det växtmaterial som finns inom koloniområdet bär på viktiga kvalitéer och värden som bör behållas (ibid).

4.3.2 Detaljplan för Östra Fäladen- och Galjevången i Lunds stad, (koloniområdena Öster 1 och 2)

För området Öster 1 och 2, varav Öster 1 är äldst i Lund, beskriver planbeskrivningen till detaljplanen från 1947 att området som avser koloniområdet endast avses för koloniträdgårdsändamål (Detaljplan för Östra Fäladen- och Galjevången i Lunds stad, 1947). Detta innebär att området inte får bebyggas av eller innehålla annat än kolonistugor och -trädgårdar.

4.3.3 Detaljplan för koloniområdet Zenith i Malmö

Enligt detaljplanen får området som avser koloniområdet endast användas till koloniträdgårdsändamål (Detaljplan för koloniområdet Zenith, 2013). Planbeskrivningen för koloniområde Zenith, som är Malmös äldsta bevarade koloniområde, menar att syftet med planen att bevara koloniområdets karaktär med hjälp av skyddsbestämmelser på grund av det höga bevarandevärdet (Detaljplan för koloniområdet Zenith, 2013). Området berör riksintresse för kulturmiljö och har gröna värden från biologiska och rekreativa utgångspunkter.

4.3.4 Detaljplan för koloniområdet Lundavägen i Malmö

Detaljplanen för koloniområdet Lundavägen visar att området där kolonin står idag endast får användas till koloniträdgårdar (Detaljplan för kvarteren Östervärn och Tyr m.m i innerstaden och Kirseberg i Malmö, 1986). Planbeskrivningen nämner ingenting om koloniområdets värden.

5. Diskussion, reflektion och slutsatser

5.1 Koloniområdenas värden förr jämfört med nu

De värden som fanns då finns också nu, men är kanske prioriterade och mer eftersträfvade på andra sätt i samhället idag. Förr var nyttoodlingen betydligt mer betydande för människorna, medan idag kan vi se att stadsbornas längtan till stadsgrönska är en större faktor till att människor söker sig till kolonirörelsen. Områdena berättar om en tidsanda och människans koppling till naturen och hur vi har anammat den i vår fritid, vilket visar på koloniområdena som kulturarv. Som Bergquist berättar (2003, sid. 85) har koloniområden blivit symbol för ideal från historien, nuet och framtiden, för kopplingen mellan stad och landsbygd och för förhållandet mellan individer, grupper och samhället i stort. Koloniområden har i och med dess symbolism blivit ett ideal och historiskt dokument för människans ständiga längtan till den gröna oasen. Koloniområden är därför ett levande kulturarv samt biologiskt kulturarv som inhyser kulturhistoriska värden i staden i och med sina gamla kolonistugor, äldre fruktträd, kulturväxter och med helheten som kulturmiljö.

Ser vi till historien har koloniområdets popularitet haft sina toppar och dalar, vilket har berott på samhällets och människans ständiga förändring. I och med bilismen, miljonprogrammet och framtidsingenjörerna menade Bergquist (1996, sid. 43), att kolonirörelsen innebar ett motsträvande för tidens ideal och dess värden var inte eftersträfvade. Trots de motgångar som kolonirörelsen haft har koloniområden alltid bidragit till många värden i staden.

Koloniområden i staden är viktiga understödjare av ekosystemtjänster och inhemsk biologisk mångfald vilket vi kan se i studien från Leipzig (Cabral et al. 2017). Både förr och nu har koloniområden bidragit med grönska och ekosystemtjänster till städerna, men idag kanske områdena har en allt större roll i att bidra staden med dessa tjänster på grund av klimatförändringar. I studier har koloniområden visat sig vara klimatreglerande, bullerreducerande, vattenreglerande och luftfiltrenande (Speak et al. 2015, Cabral et al. 2017), vilket är viktiga ekosystemtjänster för städer som möter en framtid med mer extremväder. I studien från Barcelona hittades, som tidigare nämnts 20 olika ekosystemtjänster kopplade till koloniträdgårdar (Camps-Calvet et

al. 2016), vilket går att applicera på Lund och Malmö eftersom att de ekosystemtjänsterna omnämns mer eller mindre i detta arbete.

Odling, förbättrad hälsa, rekreation och mötesplats bidrar koloniområden med. Redan från start var de främsta anledningarna till att områdena anlades att odla mat till hushållet, vistas i solen och få frisk luft (Flinck, 1994, sid. 250), men även på grund av behovet av rekreation och längtan till fritid (Andersson, 1981, sid. 56). Ett värde som inte tas upp i kapitel 2, men nämns i översiktsplanen för Lunds kommun från 2018 och fördjupad översiktsplan för Lunds stad, är tillgängligheten till grönområden och koloniområden. Öppna grindar in till koloniområdena är viktigt på grund av att allmänheten ska kunna ta del av koloniområdenas värden också. Tillgängligheten är avgörande för hur koloniområden värderas eftersom den avgör om koloniområdena är en exkluderad tillgång för kolonisterna eller den kan utnyttjas av hela samhället. Även Malmö kommun nämner vikten av tillgänglighet till deras grönområden i sin grönplan från 2003. Malmö stad menar att grönområden, som till exempel koloniområden, har en begränsad tillgänglighet och är något de vill ändra på (Malmö stad, 2003, sid. 59).

5.2 Koloniområdenas värden i plandokument omsatta till olika skydd

Framtiden för koloniområdena kan anses vara osäker på grund av flertalet av skäl. Studien från Prag visar att även där är koloniområdenas minskning ett faktum (Spilková & Vágner, 2016, sid. 238). Genom att läsa planprogram och plandokument kan man tolka att både Lund och Malmö tycker att koloniområdena är viktiga, men att det inte står svart på vitt att det finns ett säkert skydd från exploatering av koloniområdena. Ett tydligt exempel på Malmö stads tvetydighet är när de i *Plan för Malmös gröna och blå miljöer* (2019, sid. 11) skriver att de ska värna om koloniområden och sedan ett år senare i *Översiktsplan för södra Kirseberg och Östervärn* (2020, sid. 49) pratar om att bebygga ett av Malmös äldsta koloniområden, Lunda vägens koloniområde. I alla detaljplanerna som nämnts i arbetet står det att områdena endast får användas till koloniträdgårdsändamål. Trots detaljplanen stoppar det inte Malmö stad från att flytta koloniområdet. I och med flytten kommer Malmö stad få göra en ny detaljplan, vilket innebär att koloniområdet får flyttas först detaljplanen gått i laga kraft. Tycker Malmö stad att koloniområden är viktiga om de måste ge plats för andra intressen i stadsplaneringen? Flinck (2013, sid. 47) berättar om att skyddet som trädgårdar oftast får är hänvisningar till lagar som innehar ett lågeffektivt skydd, vilket kan kopplas till detta fallet. Utifrån ovanstående orsakar bristerna i kommunernas fysiska planering till att detaljplanerna inte är de lämplighetsprövningar de skulle kunna bli om kommunen hade haft ett bättre underlag.

I översiktsplanen för Lunds kommun från 2018 tas koloniområdenas värde som del av grönstrukturen upp och nämner hur de bidrar med ekosystemtjänster så som biologisk mångfald, rekreationsvärden och luft- och vattenrening. Jämför man med Malmö stads *Översiktsplan för Malmö* från 2018 nämns ingenting om koloniområdenas roll i staden. Detta är ett exempel på att Malmö stad inte har samma värdebeskrivningar, dokumentation och engagemang för sina koloniområden som Lund. Ser man samtidigt på kommunernas grönprogram finns där en skillnad på Malmö och Lunds satsning på koloniområden. Enligt RAÄ:s rapport från 2017 (sid. 5) ska kulturarvsbeskrivningar finnas med i översiktsplanen, vilket Malmö stad inte gör i sin översiktsplan från 2018 och nämner därav inget om koloniområdenas värden. Lund nämner i *översiktsplan för Lunds kommun* från 2018 att kulturvärden är viktiga att värna om, men har inga värdebeskrivningar kring koloniområden. Exemplet visar på att kommunernas sätt att värna om kulturarv i översiktsplanen är vaga vilket RAÄ:s rapporter från 2017 och 2018 visar.

I Lunds grönprogram har ett eget avsnitt om urbana odling där man tar upp bland annat koloniområdenas värde och omfattning i staden (2020, sid. 62), vilket inte Malmö gör varken i *Grönplan för Malmö 2003* (2003) eller *Plan för Malmös gröna och blå miljöer* (2019). Ytterligare ett exempel på Lund kommuns större engagemang är att Lund har ett eget planprogram, *Mer odling!* (2017), som handlar om urban odling i staden, vilket inte Malmö stad har. Tittar man på kommunernas båda motsvarigheter till kulturmiljöprogram ekar de tomma på värdebeskrivningar och dokumentation av koloniområden. Detta speglar det Flinck (2013, sid. 48) påstår om att det finns en avsaknad av ett allmänt kunskapsunderlag för analys och värdering av trädgårdar och parker, vilket hon menar beror på att det i flera kommuner och län saknas kunskap, analyser och register för att inventera trädgårdar och deras värden. Enligt det Flinck och Thornberg Knutsson (2003, sid. 60) hävdar skulle skyddet för koloniområden i Malmö och Lund kunna bli bättre om det fanns tillräckligt med pengar och kunskap inom historiska trädgårdar. Flinck (2013, sid. 48) menar att forskare och antikvarier ser ett behov av en utökad kunskap inom ämnet både lokalt och nationellt, men också rent allmänt.

Lunds grönprogram som ersätter deras förra naturvårdsprogram (Lunds kommun, 2020, sid. 4) kan jämföras med Malmös naturvårdsplan (Malmö stad, 2012). En naturvårdsplan syftar till att bevara och skydda kommunen naturvärde. Varken Lund eller Malmö nämner hur de ska vårda eller bevara sina koloniområden i planen. Länsstyrelsen i Skåne län (u.å.b), som har uppgiften att se till att kommunerna bevarar skyddsvärd natur och kulturarv, kan därför ifrågasättas om de sköter sitt jobb eftersom ingen litteratur eller dokument nämner koloniområdenas kultur- och

naturvärde. Är även detta ett resultat av den kunskaps- och pengabristen som råder i alla nivåer enligt Flinck och Thornberg Knutsson (2003, sid. 60)?

Ett annat planprogram som brister i sin dokumentation och värdebeskrivning är Lunds bevaringsprogram *Lund utanför vallarna: Del 1 och Del 2* (Ryding, 1991 & 1996). Programmet är runt 30 år gammalt och kan därför ifrågasättas om den fortfarande är relevant. En uppdatering av programmet hade kunnat belysa vikten av att bevara koloniområden på grund av flera värden än bara de kulturhistoriska värdena, vilket programmet gör idag. I programmet nämns Lunds äldre koloniområden, men fokuserar främst på stugornas detaljrikedom och nämner generellt värdet av koloniområdena som miljö med åldrigkaraktär. Ser man till vad Ryding skriver om koloniområdena (1991 & 1996) och jämför med Flincks (2013, sid. 48) konstaterande om att det ofta saknas en detaljerad dokumentation och nulägesbeskrivning samt utförliga värdebeskrivningar och skötselplan för fortsatt skötsel, förstår man att det bristen på detaljerad dokumentation faktiskt är ett faktum. Samtidigt som bristen på detaljerad dokumentation är konstaterad kan programmets fokus enbart på kulturhistoriska bevaringssynpunkter problematiseras. Ekosystemtjänsternas bevaringssynpunkter är minst lika intressanta som de kulturhistoriska, eftersom de är betydelsefulla för stadens och människors välbefinnande. Om ekosystemtjänster appliceras till koloniområdena, så som studien i Barcelona (Camps-Calvet et al. 2016), hade koloniområdena fått ett större legitimt erkännande till sin plats.

Skötsel- och odlingsreglerna som kommunerna har för sina koloniområden (Lunds kommun, 2021 & Malmö Stad, 2021) bidrar till säkerställandet av att de utnyttjas till odling, bidrar till biologisk mångfald, att de vårdas och sköts vilket bidrar till en rekreativ och vacker miljö samt skyddar områdena från invasiva arter. Kolonilottsinnehavare som lokala förvaltare av urbana grönområden har en viktig roll i skyddet av biologisk mångfald och anpassning till klimatförändringar visar studien från Storbritannien och Polen (Speak et al. 2015 sid. 780). Ställer man dock kommunernas skötselregler mot varandra är Lunds kommuns skötselplan betydligt mer genomgående och detaljerad, vilket visar på att Malmö stad även här brister i sitt arbete kring koloniområden.

Kulturmiljölagens första kapitel, paragraf ett understryker att alla som planerar att bebygga, gräva upp eller ändra en kulturmiljö, är skyldiga till att undvika skada på de kulturhistoriska värden som platsen kan inneha (KML 2013:548, 1 kap. 1§). Samtidigt som miljöbalken första kapitel, paragraf ett poängterar att värdefull kultur- och naturmiljö skyddas och vårdas, biologiska mångfalden bevaras och att användning av mark, vatten och fysisk miljö ska ur ett ekologiskt, socialt, kulturellt och samhällsekonomiskt synsätt göra så att god hushållning tryggas långsiktigt

(SFS 1998:808, 1 kap. 1§). Ställer man dessa lagars betydelse mot de utredda plan-dokumenterna och -programmen kan man verkligen säga lagarna följs? Kanske är det som Flinck säger, att de lagar som finns för att skydda historiska trädgårdar används allt för sällan (2013, sid. 47), vilket arbetet också visar i fallet om Lundavägens koloniområde.

5.3 Koloniområdenas plats i staden

Framtiden för koloniområden är oviss eftersom dokumentation och värdering av koloniområdena i översiktsplaner påverkar koloniområdenas rätt till sin plats, det vill säga argumenten för deras bevarande. Om inte koloniområdena har stöd i översiktsplanerna och sedan i detaljplanerna blir det svårt att argumentera för deras värden i staden. Tidigare nämnt i arbetet understryker koloniträdgårdsförbundet hotet mot kolonirörelsen på grund av förtätning av städerna och menar att det leder till nedläggning, minskade ytor och flytt av koloniområden (2022). Samtidigt betonar RAÄ den ökade byggtakten i samhället som ett hot mot kulturvärden i planprocessen, vilket innebär ett större behov av ett formellt skydd av kulturvärden och att kulturvärden behöver finnas beskrivna i översiktsplaner (2017, sid. 5). Det RAÄ skriver innefattar även koloniområden och innebär att koloniområden hotas av den ökade byggtakten i planprocessen. Lunds kommun skriver själva svårigheter kring planering av grönområden och skriver, i sitt gröprogram från 2020, att det är svårt för dem att prioritera och planera grönområden samtidigt som en förtätning av staden sker (Lunds kommun, 2020). Koloniområdena är en del av stadens grönska och är komponenter i den gröstruktur, vilket Lunds kommun betonar i översiktsplanen för Lunds kommun (2018). Fortsatt menar de att koloni- och odlingslottsområden är viktiga för kommunens framtida gröna infrastruktur.

Utifrån fallet om Lundavägen i Malmö verkar det som att andra intressen i staden i vissa fall väger tyngre än koloniområdenas värden. Att Lundavägens koloniområde får ge vika för ett nytt stationsområde och innebär att stadsdelen södra Kirseberg och Östervärn förlorar många viktiga värden. Malmö stad betonar i *Översiktsplan för södra Kirseberg och Östervärn (2020)* att koloniområdet inte rivs utan ska flyttas, men det tar inte bort faktumet att stadsdelen som är en del av Malmös innerstad förlorar flertalet ekosystemtjänster och andra viktiga värden så som mötesplatser och rekreation.

Strategier för att säkra koloniområdenas plats i staden har Sveriges Koloniträdgårdsförbund tagit fram. Förbundet framlägger att de jobbar för att deras koloniområden ska vara med för att främja de globala målen (2022). Detta gör de för att förtydliga koloniområdenas värde i staden och menar att det kan öka förståelsen

och kunskapen om koloniområden hos kommunerna. Framtidens klimatförändringar, påstår Koloniträdgårdsförbundet, visar hur viktig tillgång koloniområdena är för biologisk mångfald, naturlig vattenavrinning, och andra ekosystemtjänster, men även ur ett samhällsperspektiv (ibid). Ett nutida och framtida hot som koloniområden möter är sårbarheten utifrån skenande marknadspriserna, vilket utgör en fara för kolonirörelsens grundtankar om att alla som vill ska kunna bruka en kolonilott (Koloniträdgårdsförbundet, 2022). Idealet om koloniområdet som tillflykten till en grön oas, frisk luft och solljus (Andersson, 1981, sid. 56) rubbas.

5.4 Metoddiskussion

Studien hade kunnat vara över andra och fler kommuner och städer, vilket hade kunnat leda till andra resultat. Att studera alla detaljplaner över koloniområden i både Lund och Malmö hade också lett till ett annat resultat.

Till följd av att sökningar efter plandokument och planprogram gjordes på internet, samt hittades genom andra dokument och planer innebär det att vissa dokument och program kanske aldrig hittades, vilket innebär att resultatet av arbetet hade kunnat förändras. Svårigheten med insamlingsmetoden av planprogram var att kommunerna inte har samma namn på deras olika planprogram, vilket har gjort det svårt välja/hitta programmen som går att jämföra. Litteratur om koloniområden ifrån länsstyrelsen i Skåne fanns eller hittades inte. Dessa faktorer kan ha bidragit till resultat som kanske hade utfallit på andra sätt om andra program hade valts.

För att få ett mer nyanserat och utvecklat resultat för enskilda koloniområden hade intervjuer kunnat genomföras. Intervjuerna hade kunnat vara från människor som jobbar med grönytor och koloniområden från kommunerna, men även personer ifrån koloniträdgårdsföreningarna. Detta hade bidragit till en större insikt i hur kommunen hanterar koloniområdena och vilka värden de har för kommunen. Insikten för vilka värden koloniträdgårdarna har för den individuella kolonisten hade också blivit utredd och gett en större förståelse för de värden som trädgårdarna har.

6. Avslutande kommentarer och fortsatt forskning

Koloniområdenas plats i staden är inte säkrad trots alla de värden de innehar. Värdering och dokumentation samt omnämmande planprogram är betydelsefulla för att koloniområdena fortsatt ska ha en självklar plats i staden.

I en fortsatt studie hade intervjuer från koloniföreningar och kommuner varit ett sätt att utveckla den ytterligare. En annan fortsättning hade också varit att studera kommuner utanför Skåne eller fler kommuner i Skåne för att få en annan bredd på studien.

Referenser

- André, A. & Tingvar, A. (red.) (2005). *Värna och vinna staden: fördjupning av översiktsplanen för staden Lund*. Lund: [Stadsbyggnadskontoret]
- Andersson, H. (1981). *Malmö förskönings- och planteringsförening 100 år: 1881–1981*. Malmö: Fören.
- Bergquist, M. (2003). *Gränlandet - kolonirörelsen som idé och praktik*. I: Westergren, C. (red.) *Stadens odlare*. Stockholm: Nordiska museets förl. sid. 82–122.
<http://nordiskamuseet.diva-portal.org/smash/get/diva2:1179642/FULLTEXT01.pdf> [2023-01-25]
- Björkman, L. (2012). *Fritidsodlingens omfattning i Sverige*, Alnarp: Fritidsodlingens Riksorganisation & SLU Alnarp.
- Borg, H. (2017). *Sammanfattning av Kulturmiljöprogram för Lunds kommun*. [Lund]: Lunds kommun <https://lund.se/download/18.48ce0eb818002aac31e19897/1651557522923/Sammanfattning%20av%20Kulturmilj%C3%B6program%20f%C3%B6r%20Lunds%20kommun.pdf> [2023-03-01]
- Boverket (2019). *Rumsliga förutsättningar för ekosystemtjänster i den byggda miljön* (2019:12) Karlskrona: Boverket <https://www.boverket.se/sv/om-boverket/publi-cerat-av-boverket/publikationer/2019/rumsliga-forutsattningar-for-ekosystemtjanster-i-den-byggda-miljon/> [2023-02-14]
- Boverket (2020). *Ekosystemtjänster ger attraktiva och hållbara städer*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/ekosystemtjanster/naturen/attraktivt/> [2023-02-23]
- Boverket (2022a). *Översiktsplanen*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/oversiktsplan/oversiktsplanen/> [2023-02-27]
- Boverket (2022b) *Vad är en detaljplan*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/detaljplan/detaljplaneinstrumentet/vad-ar-detaljplan/> [2023-02-27]
- Cabral, I.; Keim, J.; Engelmann, R.; Kraemer, R.; Siebert, J & Bonn, A. (2017). Ecosystem services of allotment and community gardens: A Leipzig, Germany case study. *Urban Forestry & Urban Greening*. 23, sid. 44–53.
<https://doi.org/10.1016/j.ufug.2017.02.008> [2023-02-06]
- Camps-Calvet, M.; Langemeyer, J.; Calvet-Mir, L & Gomez-Baggethun, E. (2016). Ecosystem services provided by urban gardens in Barcelona, Spain: Insights for policy and planning. *Environmental Science & Policy*. 62, sid. 14–23.
<https://doi.org/10.1016/j.envsci.2016.01.007> [2023-02-06]
- Detaljplan för Fastigheten väster 3:14 i Lund* (1991). Lund: Lunds kommun
- Detaljplan för koloniområdet Zenith* (2013). Malmö: Malmö stad

- Detaljplan för Östervärn och Tyr mm i innerstaden och Kirseberg i Malmö* (1986).
Malmö: Malmö stad <http://kartor.malmo.se/Planvisaren?plan=PL1649> [2023-03-07]
- Detaljplan för Östra Fäläden- och Galjevången i Lunds stad* (1947). Lund: Lunds kommun
- Flinck, M. (2013). *Historiska trädgårdar: att bevara ett föränderligt kulturarv*. Stockholm: Carlsson i samarbete med Riksantikvarieämbetet
- Flinck, M. & Thornberg Knutsson, A. (2003). Rädslan för det föränderliga: varför trädgårdar inte blir byggnadsminnen. *Kulturmiljövård*. 2003:1, sid. 58–63: ill. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1716110/FULLTEXT01.pdf> [2023-02-08]
- Flinck, M. (1994). *Tusen år i trädgården: från sörmländska herrgårdar och bakgårdar*. Stockholm: Tiden
- Koloniträdgårdsförbundet (u.å). *Kolonirörelsens historia*. <https://kolonitradgardsforbundet.se/kolonirorelsens-historia/> [2023-03-07]
- Koloniträdgårdsförbundet (2022). *Strategi Koloniträdgårdsförbundet 2022–2027 med blick mot 2032*. <https://kolonitradgardsforbundet.se/wp-content/uploads/2023/01/Strategi-Kolonitradgardsforbundet-2022-t-2027-.pdf> [2023-02-08]
- Langemeyer, J., Latowska, M. & Gomez-Baggethun, E. (2016). Ecosystem services from urban gardens. *Urban Allotment Gardens In Europe*. New York: Roudledge, sid. 115–136. <https://doi.org/10.4324/9781315686608>
- Lunds kommun (2017) *Mer odling!* Lund: [Tekniska Förvaltningen]
- Lunds kommun (2020). *Grönprogram* <https://lund.se/download/18.534008331800299c7a9c5fc/1650440389926/Gr%C3%B6nprogram.pdf> [2023-02-21]
- Lunds kommun (2021). *Ordningsregler och miljöpolicy för kolonilotter i Lunds kommun*. [https://lund.se/download/18.130f02f217ce99065d031788/1639565853746/Ordningsregler%20och%20milj%C3%B6policy%20f%C3%B6r%20kolonier%20och%20milj%C3%B6policy%20f%C3%B6r%20kolonier.pdf](https://lund.se/download/18.130f02f217ce99065d031788/1639565853746/Ordningsregler%20och%20milj%C3%B6policy%20f%C3%B6r%20kolonier%20och%20milj%C3%B6policy%20f%C3%B6r%20kolonier%20och%20milj%C3%B6policy%20f%C3%B6r%20kolonier.pdf) [2023-02-28]
- Länsstyrelsen Skåne (u.å.a). *Kulturmiljöprogram: Malmö-Limhamn* <https://www.lansstyrelsen.se/skane/besoksmal/kulturmiljoprogram/kulturmiljoprogram-omraden/kulturmiljoprogram-malmo-limhamn.html> [2023-03-05]
- Länsstyrelsen Skåne (u.å.b). *Om Länsstyrelsen Skåne* <https://www.lansstyrelsen.se/skane/om-oss/om-lansstyrelsen-skane.html> [2023-02-27]
- Malmö stad (2020b). *Lundavägen* <https://malmo.se/Uppleva-och-gora/Fritidsaktiviteter/Kolonier-och-odling/Kolonier/Lundavagen.html> [2023-02-14]
- Malmö stad (2003). *Grönplan för Malmö 2003*. <https://malmo.se/download/18.18ed938317a0fec4a6268f6/1625213154210/Gr%C3%B6nplan%20f%C3%B6r%20Malm%C3%B6.pdf> [2023-02-12]
- Malmö stad (2012). *Naturvårdsplan för Malmö stad*. <https://malmo.se/download/18.4f363e7d1766a784af12704b/1615545627076/naturv%C3%A5rdsplan%20del%202.pdf> [2023-02-21]

- Malmö stad (2017). *Ekosystemtjänster*. https://malmo.se/download/18.95a01bd15de660cf0d21ee4/1506093448835/Ekosystemtj%C3%A4nster_170825_rev170922.pdf [2023-03-05]
- Malmö stad (2019). *Plan för Malmös gröna och blå miljöer*. <https://motenmedborgarportal.malmo.se/welcome-sv/namnder-styreelser/stadsbyggnadsnamnden/mote-2019-03-14/agenda/plan-for-malmos-grona-och-bla-miljoer-antagandehandling-mars2019pdf-1?downloadMode=open> [2023-03-01]
- Malmö stad (2021). *Regler för kolonier*. <https://malmo.se/Uppleva-och-gora/Fritidsaktiviteter/Kolonier-och-odling/Kolonier/Regler-for-kolonier.html> [2023-02-28]
- Nationalencyklopedin (u.å.a) *ekosystemtjänster*. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/ekosystemtjanster> [2023-03-07]
- Nationalencyklopedin (u.å.b). *trädgårdsstad*. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/tradgardsstad> [2023-03-07]
- Pedersen, H. (2014). Gammal koloni rivs när ny station byggs. *Sydsvenskan*, 1 juli. <https://www.sydsvenskan.se/2014-07-01/gammal-koloni-rivs-nar-ny-station-byggs> [2023-02-20]
- Riksantikvarieämbetet (2015). *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval: Grundläggande förhållningssätt för arbete med att definiera, värdera, prioritera*. (Rapport från Riksantikvarieämbetet) Stockholm: Riksantikvarieämbetet. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1234521/FULLTEXT01.pdf> [2023-02-03]
- Riksantikvarieämbetet (2017). *Kulturvärden i planerings- och bygglovsprocesser*. (Rapport från Riksantikvarieämbetet) Stockholm: Riksantikvarieämbetet. <https://raa.diva-portal.org/smash/get/diva2:1234904/FULLTEXT01.pdf> [2023-01-24]
- Riksantikvarieämbetet (2018). *Kulturvärden försvinner i byggprocessen*. (Rapport av Riksantikvarieämbetet) Stockholm: Riksantikvarieämbetet. <https://www.raa.se/2018/09/ny-rapport-kulturvarden-forsvinner-i-byggprocessen/> [2023-01-24]
- Riksantikvarieämbetet (2020). *Biologiskt kulturarv – växande historia*. [Broschyr]. Visby: Riksantikvarieämbetet. <http://raa.diva-portal.org/smash/get/diva2:1609363/FULLTEXT01.pdf> [2023-01-25]
- Riksantikvarieämbetet (2021). *Definition av kulturarv och kulturmiljö*. <https://www.raa.se/kulturarv/definition-av-kulturarv-och-kulturmiljo/> [2023-02-23]
- Riksantikvarieämbetet (2022) *Det här gör Riksantikvarieämbetet*. <https://www.raa.se/om-riksantikvarieambetet/det-har-gor-riksantikvarieambetet/> [2023-02-27]
- Ryding, Otto (1991). *Lund utanför vallarna: bevaringsprogram. D. 1*. Lund: Bevaringskomm.
- Ryding, Otto (1996). *Lund utanför vallarna: bevaringsprogram. D. 2*. Lund: Bevaringskomm.
- Schimanski, F. (2008). Stadsbornas kolonilotter livsviktiga vid kriser. *Populär historia*, 28 juli. <https://populärhistoria.se/vardagsliv/stadsbornas-kolonilotter-livsviktiga-vid-kriser>

- SFS 1998:808 *Miljöbalk*. Stockholm: Klimat- och näringslivsdepartementet
- Soga, M.; Cox, D. T. C.; Yamaura, Y.; Gaston, K.J.; Kurisu, K. & Hanaki, K. (2017). Health Benefits of Urban Allotment Gardening: Improved Physical and Psychological Well-Being and Social Integration. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14 (1), <https://doi.org/10.3390/ijerph14010071> [2023-02-07]
- Speak, A. F.; Mizgajski, A. & Borysiak, J. (2015). Allotment gardens and parks: Provision of ecosystem services with an emphasis on biodiversity. *Urban Forestry & Urban Greening*. 15(4), sid. 772–781. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2015.07.007> [2023-02-06]
- Spilková, J. & Vágner, J. (2016). The loss of land devoted to allotment gardening: The context of the contrasting pressures of urban planning, public and private interests in Prague, Czechia. *Land Use Policy*. 52, sid. 232–239. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2015.12.031> [2023-03-07]
- Översiktsplan för Lunds kommun (2018). Lund: Lunds kommun <https://lundskommun.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=ac1324c0e56a4729a5bb8143ff9c3d3c> [2023-02-28]
- Översiktsplan för Malmö. (2014). Malmö: Malmö stad https://malmo.se/download/18.4f363e7d1766a784af19226/1610733563035/%C3%96P2014_inaktuell_PDF.pdf [2023-02-14]
- Översiktsplan för Malmö (2018). Malmö: Malmö stad https://malmo.se/download/18.4f363e7d1766a784af162af/1610100094509/%C3%96VERSIKTSPLAN%20F%C3%96R%20MALM%C3%96_antagen_31maj2018.1%C3%A5g.webb.pdf [2023-02-28]
- Översiktsplan för södra Kirseberg och Östervärn (2020). Malmö: Malmö stad https://malmo.se/download/18.4f363e7d1766a784af1222a3/1614783576917/F%C3%96P2034_S%C3%B6dra_Kirseberg_och_%C3%96sterv%C3%A4rn_antagen_december%202020_liten.pdf [2023-02-14]

Tack

Ett stort tack till min handledare Anna Jakobsson för kloka kommentarer och feedback under hela kandidatuppsatsprocessen.

Tack till min kursare och vän Louise Pira för alla tips och skratt som gjort kandidatarbetet ännu roligare och inspirerande.

Ett avslutande tack till min älskade pappa Ulf och syster Hanna som korrekturläst och stöttat mig under arbetet.

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Du hittar en länk till SLU:s publiceringsavtal på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>.

JA, jag/vi ger härmed min tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.